

ДІАЛЕКТИКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

©2018 ШЕВЧУК С. В.

УДК 334.02:351

Шевчук С. В. Діалектика державного регулювання забезпечення митних інтересів держави

У статті досліджено діалектику економічних взаємовідносин, що виникають під час забезпечення митних інтересів з позиції державного регулювання. Проаналізовано та систематизовано науково-теоретичні напрацювання у сфері обраного вектора дослідження, на основі чого запропоновано діалектичний підхід до розуміння сутності, мети та цілей різнорівневої взаємодії суб'єктів при забезпеченні власних інтересів у митній сфері. У ході дослідження визначено провідну роль митної політики як важливої складової забезпечення системи митних інтересів. Виокремлено та обґрунтовано основні аспекти впливу в розрізі міжнародного, макро- та мікрорівнів, взаємодії суб'єктів господарювання на забезпечення митних інтересів держави. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення сутності поняття «регулятивний потенціал держави», а також виокремлення домінант і критеріїв його оцінки в забезпеченні митних інтересів.

Ключові слова: державне регулювання, митні інтереси, митна політика, суб'єкти ЗЕД.

Бібл.: 9.

Шевчук Сергій Васильович – кандидат економічних наук, докторант кафедри економіки підприємств, Національний університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, Ірпінь, Київська область, 08201, Україна)

E-mail: nauka-rez@ukr.net

УДК 334.02:351

Шевчук С. В. Диалектика государственного регулирования обеспечения таможенных интересов государства

В статье рассмотрена диалектика экономических взаимоотношений, возникающих при обеспечении таможенных интересов с позиции государственного регулирования. Проанализированы и систематизированы научно-теоретические наработки в области избранного вектора исследования, на основе чего предложен диалектический подход к пониманию сущности и целей разноуровневого взаимодействия субъектов при обеспечении собственных интересов в таможенной сфере. В ходе исследования определена ведущая роль таможенной политики как важной составляющей обеспечения системы таможенных интересов. Выделены и обоснованы основные аспекты влияния в плоскости международного, макро- и микроуровней, взаимодействия субъектов хозяйствования на обеспечение таможенных интересов государства. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является определение сущности понятия «регулятивный потенциал государства», а также выделение доминант и критериев его оценки в обеспечении таможенных интересов.

Ключевые слова: государственное регулирование, таможенные интересы, таможенная политика, субъекты ВЭД.

Библ.: 9.

Шевчук Сергей Васильевич – кандидат экономических наук, докторант кафедры экономики предприятий, Национальный университет государственной фискальной службы Украины (ул. Университетская, 31, Ирпень, Киевская область, 08201, Украина)

E-mail: nauka-rez@ukr.net

UDC 334.02:351

Shevchuk S. V. The Dialectic of the State Regulation of Provision of Customs Interests of the State

The article considers the dialectic of economic relations arising in the provision of customs interests from the standpoint of the State regulation. The scientific-theoretical groundworks in the field of the chosen vector of research are analyzed and systematized, on the basis of what the dialectical approach to understanding the essence and purposes of tiered interaction of subjects in providing own interests in the customs sphere is proposed. In the course of research, the leading role of customs policy was defined as an important component of the system of customs interests. The main aspects of influence in the plane of international, macro- and micro-levels, interaction of economic entities on the provision of customs interests of the State are allocated and substantiated. Prospects for further researches in this direction is definition of essence of the concept of «regulatory potential of the State», and also allocation of the dominants and criteria for its estimation in provision of customs interests.

Keywords: the State regulation, customs interests, customs policy, subjects of FEA.

Bibl.: 9.

Shevchuk Sergii V. – PhD (Economics), Candidate on Doctor Degree of the Department of Economics of Enterprises, National University of the State Fiscal Service of Ukraine (31 Universytetska Str., Irpin, Kyiv region, 08201, Ukraine)
E-mail: nauka-rez@ukr.net

Сьогодні концептуальні засади розвитку світової економіки, що формуються на умовах багатовекторності, обумовлюють пошук новітніх форм і методів регулювання суб'єктів міжнародних відносин як у глобальному аспекті, так і з позиції забезпечення національних інтересів країн у митній площині. Дані передумови потребують формування спільних механізмів та правил взаємодії країн не тільки у планетарному масштабі, а й виваженого синергетичного підходу до позицій державного управління щодо забезпечення митних інтересів та повноцінної реалізації економічного потенціалу країни в розрізі діалектичного поступу, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Проблемам та особливостям розвитку державного регулювання національної економіки в контексті забезпечення митної складової приділено увагу таких учених, як: Бережнюк І., Івашук І., Кунев Ю., Мосякіна О., Осадча Н., Павленко Ю., Пашко П. та інших.

Високо оцінюючи науковий доробок зазначених вище науковців, слід зауважити, що мало дослідженими та висвітленими не повною мірою залишаються аспекти та особливості державного регулювання митних інтересів з позицій діалектичного підходу.

Метою статті є дослідження закономірностей і тенденцій державного регулювання в контексті забезпечення митних інтересів з позицій діалектики.

Варто зазначити, що діалектика, як метод філософського пізнання, сьогодні відомий не тільки спробами пояснити та вирішити проблеми людських взаємовідносин, а й ефективним використанням власних методів, принципів та законів для вирішення різновекторних проблем в економічній сфері. Діалектичне розуміння природи державного регулювання забезпечення митних інтересів ґрунтується на аналізі сутності економічних відносин у відповідній сфері, деталізації процесів взаємодії суб'єктів господарювання з урахуванням мети, пріоритетних цілей та бажаного результату в розрізі виокремлення дискусійних аспектів та побудови оптимального компромісного рішення з орієнтацією на позитивний економічний результат. Науковий дискурс визначення сутності діалектичного розуміння процесів забезпечення митних інтересів з позиції державного регулювання лежить у площині усвідомлення значно ширшого поняття «інтерес», що набув неоднозначного тлумачення ще за часів класичної грецької філософії.

Так, антична культура думки, якій була властива діалогічність, полемічність, гра значень, пошук найбільш ефективних інструментів пізнання, зумовила особливість семантичного навантаження категорії «інтерес», наявність внутрішнього та зовнішнього її змістів, які не завжди і необов'язково збігаються [1, с. 282].

Внутрішній зміст категорії – це найзагальніший, прихований зміст, який можна пізнати, аналізуючи значення складових частин терміна. Внутрішній зміст категорії «інтерес» розкривається як стан суб'єкта в певних межах або зв'язок, який конкретизується як об'єднуючий чи роз'єднуючий. Крім того, розуміння інтересів античними філософами формувалося із зв'язку близьких за змістом протопонять: «блага», «потреба», «користь», «цінність», «вигода» та інших, а значення «знаходитися поміж, серед» існувало паралельно з ними. Разом ці значення зумовили появу зовнішнього змісту, зазвичай конкретного, функціонального, в якому термін здебільшого використовується для опису феноменів соціальної реальності та який може піддаватися просторово-часовим трансформаціям у перебігу історії.

Використовуючи діалектичний підхід, описує та пояснює причинно-наслідкові зв'язки механізму державного регулювання економіки Ю. Трещевський [2], зазначаючи, що «сутність механізму державного регулювання економіки виражає відносини суб'єктів, що утворюють цілісну систему, яка включає органи державної влади, учасників господарської діяльності та зовнішнє середовище у формі потреб, інтересів і цілей суб'єктів економічної діяльності. Таким чином, сутність механізму державного регулювання економіки як загальної категорії являє собою відносини між господарюючими суб'єктами та органами державної влади з приводу господарської діяльності. А зміст механізму державного регулювання економіки є сукупністю економічних форм, методів, способів

і правових норм, за допомогою яких органи державної влади впливають на економічні процеси, забезпечують вирішення суперечностей у соціально-економічних системах».

У відповідному контексті діалектичний підхід до розгляду державного регулювання варто інтерпретувати як пошук балансу за умов постійного конфлікту інтересів, що виникає в розрізі аспектів забезпечення поступального розвитку держави та за умов дотримання компромісного паритету позицій у ході вирішення проблемних аспектів діяльності між суб'єктами економічних відносин.

Як вважає І. Маркіна [3, с. 9–10], «діалектика розвитку суспільства передбачає визначення чинників та умов переходу до ринкового управління, реалізація яких дозволяє створити систему ринкового управління, що включає ринкове самоуправління та державне регулювання ринку. Ринкове самоуправління є основою системи управління ринкової економіки і виступає як комплекс економічних, організаційних, соціальних та інших взаємозв'язків, у процесі реалізації яких задовольняються потреби й узгоджуються інтереси суб'єктів управління». Із загальносистемної точки зору, на її думку, державне регулювання виконує загальнодержавні функції, а самоуправління забезпечує виконання функцій, які визначають соціальну спрямованість та економічну ефективність розвитку системи. Здійснення державного регулювання потребує підтримки динамічної адекватності самоуправління підприємств реальному рівню розвитку соціально-економічної системи України.

З позицій нашого дослідження, у ринковому середовищі ключовими суб'єктами, що реалізують свої інтереси в розрізі провадження митної справи, є: держава, суб'єкти, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (далі суб'єкти ЗЕД) та міжнародні гравці (інші держави, міжнародні організації, інститути тощо). Держава визначає та реалізує стратегію зовнішньоекономічного розвитку, а також за допомогою системи заходів та механізмів державного регулювання виконує системоутворюючі функції, які забезпечують соціально-економічний розвиток країни. Суб'єкти ЗЕД діють в рамках правового поля держави та міжнародного законодавства, реалізуючи при цьому функцію самоуправління з чітко поставленою метою максимізації прибутку та мінімізації витрат. Міжнародні гравці, залежно від виду суб'єкта, виконують функції самоуправління в контексті забезпечення економічної ефективності функціонування та реалізації власних інтересів. Взаємообумовленість зв'язків, що виникають між відповідними суб'єктами в ході здійснення економічної діяльності, на нашу думку, і потребують переосмислення та чіткої інтерпретації на кожному із рівнів, що дозволить сформулювати системний підхід забезпечення митних інтересів у розрізі кожного учасника цих взаємовідносин.

Дана динаміка в еволюційному форматі обумовила виникнення діалектичних взаємозалежностей та протиріч щодо розвитку та побудови сталих економічних відносин з орієнтацією на власний добробут, проте з урахуванням різного роду інтересів, що виникають у відповідному процесі.

Виникнення та існування міжнародного виміру відповідних взаємовідносин пояснює П. Пашко [4, с. 56], зазначаючи: «Формування усталених виробничо-економічних зв'язків між окремими країнами на основі міжнародного розподілу праці – це об'єктивна історична тенденція розвитку виробничих сил, яка знаходить своє відображення в зростанні взаємозалежності національних економік, у виході відтворного процесу за межі національних кордонів. Така інтернаціоналізація охоплює всі країни незалежно від рівня розвитку».

Вдалою, на нашу думку, є також позиція С. Соколенка [5, с. 9] щодо долі та добробуту народів, яка визначається в сьогодинньому світі через призму успіхів у міжнародній торгівлі, хоча сам цей вид бізнесу, як зазначає автор, являє собою постійний ланцюг торгових війн і компромісів у боротьбі за ринки збуту, джерела сировини та технології.

На сьогоднішній день діалектичні взаємозв'язки забезпечення митних інтересів у наднаціональному форматі варто розглядати з позиції врахування низки факторів, одним із яких є всеохоплююча глобалізація, яка сама, своєю чергою, не позбавлена дуалізму. Так, на думку відомого українського вченого Ю. Павленка [6, с. 131], основним протиріччям глобалізації, що загострюється, є протиріччя між групою найрозвиненіших країн Заходу й рештою людства, яке зазнає нищівної експлуатації (переважно через нееквівалентний обмін) з боку світових лідерів і все більше відстає від них. Таке відставання в багатьох випадках, якщо не повсюдно, набуває незворотного характеру. Це основне протиріччя глобалізації розкривається багатьма аспектами. Серед них можна виокремити інформаційно-технологічний, економічний, соціальний, політичний, демографічний, екологічний та культурний.

Трансформація економічних відносин і активне міжнародне співробітництво стало поштовхом для пошуку альтернативних варіантів узгодження діалектичних суперечностей на міжнародній арені, одним із яких стало створення та функціонування таких організацій, як ГАТТ/СОТ, що вибудували принципи взаємодії щодо уникнення конфліктності у площині забезпечення власних митних інтересів. Відповідні засади міжнародних об'єднань не позбавлені дискусійності та, можливо, не повною мірою враховують об'єктивні протиріччя економічних відносин, проте сприяють принципу транспарентності та дають змогу отримати різного роду вигоду.

Проте навіть за існування міжнародних правил «периферійність існування багатьох економік спонукає їх до захисту власних інтересів, зокрема щодо експорту сировинних ресурсів та обмеження загрозової конкуренції при імпорті готових виробів», – стверджує І. Івашук [7, с. 84].

На різнорівневий формат взаємин у ході забезпечення зовнішньоекономічних інтересів держави на міжнародній арені вказує у своєму дослідженні П. Пашко [4, с. 57], який вважає, що процес реалізації національного зовнішньоекономічного механізму визначається не тільки проблемами, що накопичуються всередині країни, але й зовнішньоекономічними умовами, зокрема загостренням конкуренції на світових ринках. Так, він зазначає, що практика роботи в зовнішньоекономічній сфері останніми роками показує, що перед Україною постійно виникають численні проблеми в галузі зовнішньоекономічної діяльності – організаційного, структурного, фінансового, економічного, юридичного, кадрового характеру.

Проблема асиметричного розподілу переваг і вигод глобалізації потребує прийняття колективних заходів не тільки на світовому рівні, що спрямовані на більш справедливий розподіл ефекту глобалізації, але й відповідних заходів держави. У даному контексті важливим залишається забезпечення країни необхідними механізмами та важелями стабілізації, перш за все, зовнішньоекономічної та митної політики в розрізі створення сприятливого інвестиційного клімату, сприяння ведення міжнародної торгівлі при врахуванні позицій внутрішнього товаровиробника, ефективного забезпечення податкових надходжень до бюджету, боротьбою з контрабандою та відмиванням капіталів тощо.

Вагомим аспектом стабілізації митних інтересів держави залишається налагодження відносин між державою та суб'єктами ЗЕД, що також не позбавлені антагоністичних протиріч і безпосередньо впливають на митну безпеку та захист митних інтересів держави. Діалектизм даних відносин зумовлюється конфліктністю функцій митної системи, як наголошує Бережнюк І. [8], пояснюючи це постулатами теоретичної моделі, яка доводить, що мінімізація економічної контрабанди можлива за мінімального податкового навантаження на товари та транспортні засоби, суперечить фіскальній функції, яка потребує максимізації товаропотоку й оптимально високого податкового навантаження, а функція сприяння діяльності суб'єктів ЗЕД з позиції мінімізації податкового навантаження є конфліктною стосовно фіскальної функції, а щодо лібералізації митних процедур – суперечливою стосовно правоохоронної функції, з чим ми повністю погоджуємося та відносимо до одного із двох аспектів, що потребують урахування.

Другий аспект полягає в поведінці самої людини як суб'єкта економічної діяльності з виокремлен-

ням двох функціональних складових її саморегуляції: спонукання до дії та самого процесу регуляції. Перша складова демонструє готовність до дії та визначає їх активність, друга – встановлює відповідальність за розвиток поведінки суб'єкта та формує критерії досягнення результату.

Саме на *першій стадії* суб'єкти ЗЕД приймають рішення декларувати товар у повному обсязі й вартості, правильно кодувати товар за УКТ ЗЕД згідно з правилами, дотримуватись умов відповідно до митного режиму, а також формують подвійний пакет товаросупровідних документів та ін.

Відповідно на *другій стадії* проявляється економічний ефект від прийнятих рішень. І якщо в першому випадку митні органи не відчувають впливу ризиків, то у другому – основні ризики визначають показники їх діяльності.

На *третьій стадії* митні органи мають змогу впевнитись у правильності прийнятих рішень або навпаки, а суб'єкти ЗЕД, обізнані з обов'язковістю постаудиту, змушені будуть змінити стратегію поведінки, обрану на першій стадії переміщення товарів через митний кордон. Проведення аудиту після проходження товаром митного оформлення охоплює: аудит імпортера/експортера, митної вартості, митних брокерів, перевізників, аудит вільних економічних зон та ін.

У взаємодії між суб'єктами митної політики митні відносини мають комбінований прояв, залежно від конкретного прийнятого рішення або від інтересів і потреб основних учасників. Так, наприклад, при проведенні митного контролю представниками митних органів щодо суб'єктів ЗЕД присутні асиметричні відносини контролю; у випадку добросовісного виконання суб'єктами свої обов'язків з декларування товарів або подання відомостей – відносини дуальні, а у випадку порушення митних правил вони квазітотожні, коли кожен із учасників сповідує власні інтереси, і т. п. На рівні політики держави митні відносини можуть бути:

- ✦ *дзеркальними*, коли, наприклад, узгоджуються питання преференційної торгівлі;
- ✦ *міражними*, що продемонструвало Декларування Цілей тисячоліття;
- ✦ *дуальними*, які мають місце при узгодженні напрямків митно-тарифного регулювання в країнах – членах СОТ, та ін.

Таке розмаїття митних відносин, тим більше зважаючи на кількість країн-суб'єктів, що беруть у них участь, потребує вироблення якщо не єдиних, то споріднених норм регулювання. Безперечно, активну роль у конвергенції митних відносин відіграють міжнародні організації, прерогативою діяльності яких є регулювання переміщення товарів та предметів через митний кордон країни, не суперечачи національному законодавству [7, с. 144].

Проте варто констатувати, що одним із важливих механізмів державного регулювання щодо забезпечення митних інтересів залишається саме митна політика. Діалектична природа митної політики обумовлює наявність, крім національних інтересів і національної безпеки взагалі, певних динамічних принципів, які розкривають зміст національних інтересів держави на даному етапі та якими керуються компетентні органи державної виконавчої влади в розробці митної політики та проведенні її в життя. Такі принципи можна знайти в законодавчих актах з митних питань та певних програмних документах: посланнях Президента України, програмах діяльності Кабінету Міністрів, інших концептуальних документах, програмах діяльності політичних партій і рухів тощо [9].

За умови реалізації митної політики протекціонізму або вільної торгівлі в чистому вигляді не виникає сумнівів у доцільності застосування державних заходів впливу, і лише в так званій зоні нестабільності проявляється когнітивний дисонанс. Його суть полягає в протиріччях, що виникають при неузгодженості як цілей обох форм митної політики, так й інструментів та основних результатів. Із теорії когнітивного дисонансу відомо, що саме в зоні нестабільності на основі поглиблення протиріч виникає зміна спрямування тарифної політики та примирення протиріч. Проте на практиці один дисонанс часто супроводжується іншим. У психології когнітивний дисонанс однієї людини призводить до зміни поведінки об'єкта та внутрішніх установок, а при реалізації напрямків державної митно-тарифної політики поєднуються інтереси груп людей, які по-різному сприймають кінцеві ефекти пропонованих заходів та з різним ступенем адекватності реагують на зміни [7, с. 109].

ВИСНОВКИ

Повноцінна реалізація митної політики, на нашу думку, залежить від взаємоузгодженості інших видів політики, які прямо або опосередковано впливають на досягнення поставлених цілей, серед яких варто виокремити зовнішньоекономічну, бюджетно-податкову, грошово-кредитну, інноваційно-інвестиційну, транспортну, продовольчу, екологічну тощо, що, своєю чергою, створює певний діалектичний аспект відносин, які виникають між державними органами та суб'єктами господарювання у форматі їх погодження. Адже прорахувати і узгодити відповідний перелік стратегічних ліній держави в розрізі індивідуальних напрямів складно навіть у теоретичному аспекті, а у практичній площині зробити це майже неможливо. Відповідно це створює певну проблему державного масштабу: як за рахунок забезпечення інтересів реалізації відповідної політики не поступитися або забезпечити права інших суб'єктів та інституцій, що перебувають в антагоністичних відносинах? Як за-

безпечити відповідний баланс функціонування державного апарату та розподілити важелі впливу, щоб при цьому забезпечувалися як митні інтереси держави, так і суб'єктів господарювання, а також міжнародної спільноти?

Резюмуючи вищезазначене, зазначимо, що для ефективного забезпечення митних інтересів, що виникають та провадяться в різнорівневому форматі, з позицій державного регулювання необхідне, на нашу думку, врахування таких аспектів.

1. Ринкова економіка являє собою надзвичайно динамічну систему, у зв'язку з чим регулятивна функція державного регулювання є об'єктивною необхідністю, що має здійснюватися на засадах постійності, гнучкості та конструктивності. Це обумовлено трансформаціями ринкових процесів, транспарентністю економічних відносин і волатильністю глобалізаційних тенденцій, що є наслідком еволюційного поступу, де ринкові механізми саморегуляції не є вичерпними зрівноважувальними константами та неспроможні в повному обсязі реагувати на виклики сьогодення.

2. Заходи та засоби державного регулювання мають враховувати комплекс діалектичних протиріч, що випливають з об'єктивних суперечностей забезпечення митних інтересів, які полягають у підтримці балансу:

- ✦ між ефективним забезпеченням поступального збільшення митних надходжень до бюджету та застосуванням фіскального тиску на суб'єктів;
- ✦ конфлікту використання державного протекціонізму в розрізі підтримки вітчизняного товаровиробника та відповідності міжнародним нормам вільної конкуренції;
- ✦ необхідності підвищення економічної ефективності функціонування суб'єктів господарювання та протидії й боротьбі з ухиленням від оподаткування;
- ✦ часового розриву демонтажу архаїзмів бюрократичної системи адміністративного управління та формуванням новітніх підходів до використання сучасних ринкових інструментів регулювання економічних процесів;
- ✦ інтеграції в міжнародний економічний простір та об'єктивного захисту національних інтересів тощо.

3. Митна політика держави є важливою складовою системи забезпечення національних інтересів, що має координуватися та узгоджуватися з позиції раціоналізації процесу становлення ринкових відносин, у рамках стратегічної лінії країни та забезпечення митних інтересів держави, що, по суті, зводиться до управління всіма наявними засобами, важелями та інструментами у площині раціонального використання матеріально-технічних, фінансових і людських ресурсів для досягнення якісних перетворень економіки в цілому та митної сфери зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Платон и его эпоха / А. Ф. Лосев, А. А. Тахо-Годи, С. С. Аверинцев и др. / отв. ред. Ф. Х. Кессиди. М. : Наука, 1979. 319 с.
2. **Трещевский Ю. И.** Механизм государственного регулирования российской экономики: методология исследования, особенности формирования и повышение эффективности : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.01. Воронеж, 1999. 20 с.
3. **Маркіна І. А.** Управління споживчою кооперацією як соціально-економічною системою: теорія та практика : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.02. Дніпропетровськ, 2006. 33 с.
4. **Пашко П. В.** Митна безпека (теорія методологія та практичні рекомендації) : монографія. Одеса : АТ «Пласке», 2009. 628 с.
5. **Соколенко С. І.** Сучасні світові ринки та Україна : монографія. Київ : Демос, 1995. 354 с.
6. **Павленко Ю. В.** Цивілізаційні аспекти глобальних протиріч у сучасному світі // Матеріали II Всесвіт. конф. «Діалог цивілізацій: протиріччя глобалізації» (м. Київ, 23 травня 2003 р.). Київ : МАУП, 2003. С. 129–138.
7. **Івашук І.** Митна доктрина глобального простору : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.02. Тернопіль, 2010. 575 с.
8. **Бережнюк І. Г.** Розвиток системи митного регулювання України в умовах розширення міжнародного співробітництва : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.02. Київ, 2009. 29 с.
9. **Мосякіна О. А.** Митна політика та принципи її реалізації в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2015. № 2 (13). С. 207–211.

REFERENCES

- Berezhniuk, I. H. "Rozvytok systemy mytnoho rehuliuвання Ukrainy v umovakh rozshyrennia mizhnarodnoho spivrobitnytstva" [Development of the system of customs regulation of Ukraine in conditions of expansion of international cooperation]: *avtoref. dys. ... d-ra экон. наук : 08.00.02*, 2009.
- Ivashchuk, I. "Mytna doktryna hlobalnoho prostoru" [Customs doctrine of the global space]: *dys. ... d-ra экон. наук : 08.00.02*, 2010.
- Markina, I. A. "Upravlinnia spozhyvchoiu kooperatsiieiu yak sotsialno-ekonomichnoiu systemoiu: teorii ta praktyka" [Management of consumer co-operation as a socio-economic system: theory and practice]: *avtoref. dys. ... d-ra экон. наук : 08.00.02*, 2006.
- Mosiakina, O. A. "Mytna polityka ta pryntsyipy yii realizatsii v Ukraini" [Customs policy and principles of its realization in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, no. 2 (13) (2015): 207-211.
- Pavlenko, Yu. V. "Tsyvilizatsiini aspekty hlobalnykh protyrych u suchasnomu sviti" [Civilizational aspects of global contradictions in the modern world]. *Dialoh tsyvilizatsii: protyrychchia hlobalizatsii*. Kyiv: MAUP, 2003. 129-138.
- Pashko, P. V. *Mytna bezpeka (teorii metodolohiia ta praktychni rekomendatsii)* [Customs safety (theory of methodology and practical recommendations)]. Odessa: AT «Plaske», 2009.
- Platon i yego epokha* [Plato and his era] / Losev, A. F. et al.; ed. F. Kh. Kessidi. Moscow: Nauka, 1979.
- Sokolenko, S. I. *Suchasni svitovi rynky ta Ukraina* [Modern world markets and Ukraine]. Kyiv: Demos, 1995.
- Treshchevskiy, Yu. I. "Mekhanizm gosudarstvennogo regulirovaniya rossiyskoy ekonomiki: metodologiya issledovaniya, osobennosti formirovaniya i povysheniye effektivnosti" [The mechanism of state regulation of the Russian economy: the methodology of the study, the features of formation and the increase in efficiency]: *avtoref. dis. ... d-ra. экон. наук : 08.00.01*, 1999.